БІБЛІОТЕКА „ГРОМАДСЬКОГО ГОЛОСУ“ Ч. 22.
Під редакцією Осипа Назарука.

Під австрійсько-польським панованєм

ПРОМОВА РАДИКАЛЬНОГО ПОСЛА
ТОВ. Д-РА
МИКОЛИ ЛАГОДИНСЬКОГО,
ВИГОЛОШЕНА В ВІДЕНСЬКІЙ ПАЛАТІ
ПОСЛІВ ДНЯ 14. ЧЕРВНЯ, 1910 р. В СПЕЦІЯЛЬНІЙ БУДЖЕТОВІЙ ДЕБАТІ.

Львів, 1910.
НАКЛАДОМ „ГРОМАДСЬКОГО ГОЛОСУ“
Черенками „Загальної Друкарні“ у Львові,
вул. Академічна ч. 8.

БІБЛЇОТЕКА „ГРОМАДСЬКОГО ГОЛОСУ“ Ч. 22.
Під редакцією Осипа Назарука.

Під австрійсько-польським панованєм

ПРОМОВА РАДИКАЛЬНОГО ПОСЛА
ТОВ. Д-РА
МИКОЛИ ЛАГОДИНСЬКОГО,
ВИГОЛОШЕНА В ВІДЕНСЬКІЙ ПАЛАТЇ
ПОСЛІВ ДНЯ 14. ЧЕРВНЯ, 1910 р. В СПЕ-
ЦІЯЛЬНІЙ БУДЖЕТОВІЙ ДЕБАТЇ.

Львів, 1910.
НАКЛАДОМ „ГРОМАДСЬКОГО ГОЛОСУ“
Черенками „Загальної Друкарнї“ у Львові,
вул. Академічна ч. 8.

Наш „любий“ президент мінїстрів ексцеленція барон Бінерт буде небавом обходити вже другу річницю свого премієрства. І безперечно може він з вдоволенєм згадувати про ті два роки свого урядованя, та сьміло дивити ся в будучність. Він може сердечно сьміяти ся зі слів сказаних його попередником бароном Беком в сїй палатї, що в Австрії, де є девять народностий, два сьвітогляди, 17 краєвих соймів а в самім парляментї звиш двайцять парляментарних клюбів, дуже тяжко стояти на чолї правительства. Барон Бінерт доказав своєю особою щось якраз противного. Він може сьміло сказати, що нема другої держави в сьвітї, якою так легко можна би правити, як Австрією, що тут найвисша державна мудрість президента мінїстрів полягає на тім, **аби нїчого не робити і ждати.** Нїчого не робити собі зі сварок тих всїх народностий, з того, що один або другий сойм не радить а вже найменше з того, що парлямент не хоче сповняти його волї. Як сойм не сповняє своєї задачі, то його замкнути або відложити, як опозиція в парляментї спиняє ухвалюванє так званих державних конечностий, то післати послів до дому і правити собі без парляменту. Барон Бінерт доказав за два роки свого урядованя, що правительство не потребує мати за собою навіть більшости в парляментї, що не потребує виконувати ухвал парляменту, що може дїлати безкарно

навіть против однодушної волї цілого парляменту.

І коли правительство як раз так поступає, то його становиско стає що раз сильнійше і непохитне (*живе признанє*). Коли барон Бінерт в осени 1908 р. обняв спадщину по своїм попереднику баронови Бекови, то голосив всїм і всюда, що він станув лише тимчасово на чолї правительства. А нинї від тої хвилї вже два роки минає а тота провізорія нетілько не скінчила ся, але противно нема тепер одного посла в парляменті, який не признав би, що становиско бар. Бінерта є так сильне, як жадного з його попередників (*Признанє*). А як прекрасно потрафили примінити ся до згаданої державної мудрости свого шефа иньші ресортові мінїстри! От возьмім лише найстаршого з них, котрий, здаєть ся, є нетільки правою рукою, але й головою президента мінїстрів, — сїдоглавого мінїстра фінансів Білїнського. Та згадаймо лише про справу босанського банку, про емісію державних бонів, про самовільне виданє з державних кас соток мілїонів на цїли, о яких з нас нїхто нїчого певного не знає та про д о в е д е н є д е р ж а в н и х ф і н а н с і в д о п о в н о г о б а н к р о т с т в а — за такий короткий час його урядованя...

А чи все те захитало його становиском? Анї крихітки! Він кпить собі з власного клюбу, з польського кола і счеркує з буджету найважнїйші для того клюбу видатки на те, аби змусити його і прочі правительственні партії до ухваленя йому ще більшої позички, як сам мав відвагу запроєктувати! Він проєктує цїлу вязанку нових податків, які тяжким каменем мають впасти на голови найбіднїйших верств суспільности і є певний, що пар-

лямент в нагороду за його дотеперішну фінансову політику, та за неконституційне його урядованє, з блискавичним поспіхом тоті проєкти йому ухвалить! А щож казати про тих способних учеників свого шефа чи там його правої руки чи голови, про панів мінїстрів Гертля, Гохенбурґера і Штірка, котрих в хвилї їх появи на мінїстерських фотелях уважано загально за опереткових мінїстрів, які одного місяця не удержать ся на своїх становищах? Тимчасом вони урядують вже другий рік, і про їх уступленє вже найбільші оптимісти перестали думати, бо вони добре поняли найвисшу державну мудрість свого шефа: купити собі з парляменту. Отже пан президент мінїстрів може бути дуже вдоволений зі свого дволїтного урядованя, як той рідко щасливий державний муж, котрий задачу вложену на него найвисшими державними чинниками, вповнї виконав. А тота задача полягала в тім, аби сей парлямент вибраний загальним і рівним голосованєм, на котрий всї народи держави покладали такі великі надії — зломити і обезсилити, всяку опозицію в нім здусити і зробити з него повільне орудіє кождого правительства.

І тота задача виконана сьвітло. Та найсумнїйше в тім се, що до того не треба було жадного державного замаху згори, що на се вистарчила повна і витревала бездїльність правительства, тота стала усьмішка на устах пана президента мінїстрів, яка нїколи не зникає, а яка лиш одно говорить: Робіть собі, що хочете, а я буду спокійно ждати.

І пан премієр ждав в послїдних днях місяця грудня минувшого року і усьміхав ся і діждав ся скоро того, що йому і в снї не могло приснити ся. Сама опозиція і то зі

спонуки тої части, яка з ліберальних постанов реґуляміну робила як найбільший ужиток, накладає руку на автономію парляменту і зміняє реґулямін палати в крайно назадницькім дусї. Такого видовища ще боги не бачили! Правда, ми були сьвідками замаху на реґулямін парляменту за часів правительства Баденїя. Але той замах вийшов тоді від правительственних партій; посол Крамаж в характері віцепрезидента палати сам виключував тоді опозиційних послів з засїдань а поліція виносила їх з парляменту. Та як тоді відповіла на сей замах німецька обструцкія! До 24 годин змела вона з лица землї не тілько змінений реґулямін, але й саме правительство Баденїя!

А тепер той сам посол Крамаж як опозиціонїст робить замах на реґулямін палати, а чеська опозиція прилучає ся до него і добровільно корить ся перед зненавидженим правительством. І треба дійсно мати щастє барона Бінерта, аби

опозиція сама власною ухвалою так себе убила!

Та якіж політичні користи хотїла чеська опозиція осягнути зміною реґуляміну? Чи може думала, що Нїмцї з вдячности залишать обструкцію в чеськім соймі а може навіть згодять ся на заостренє реґуляміну чеського сойму? Хиба дуже скоро могли пересьвідчити ся, що Нїмцї і не думають щось подібного зробити. А може Чехи надїяли ся, що панове Поляки зараз по зміні реґуляміну відмашерують від Нїмцїв, а злучать ся з ними в парляментарну більшість, яка заостреного реґуляміну буде уживати проти Нїмцїв? Та вже пів року минає, а се не наступило

і здаєть ся, ніколи не наступить. Панове Поляки за часів правительства Баденїя зробили надто болючий досьвід, що проти Німців в Австрії правити не можна навіть при помочи поліційного реґуляміну. Алеж всї були до грудня минувшого року. пересьвідчені, що і проти Чехів правити не можна. Та від грудневої зміни реґуляміну показало ся, що сей погляд є фальшивий. Парлямент, мимо опозиції цїлої чеськоїделеґації, знаменито функціонує, а правительство обходить ся без жадного чеського мінїстра. Отсе полїтична користь, яку осягнули Чехи зміною реґуляміну. Собі, як не пошкодили, то певно тим не помогли, а за те нанесли тяжкий удар всїм тим народам, котрим не довело ся мати в сїм парляментї таку сильну репрезентацію, якій жадне заостренє реґуляміну не було би небезпечне.

І нехай

наші „спасителї“ парляменту

не покликують ся на реґулямін заграничних парляментів. Жаден заграничний парлямент що-до свого національного складу не є подібний до нашого, тож і реґулямін нашого парляменту мусить бути иньший, як в заграничних парляментах. *(Дуже слушно!)* В жадній иньшій державі національні противенства так не заострили ся і не доводять до таких конфлїктів, як у нас. А лїберальний реґулямін нашого парляменту був досї тим вентилем безпеченьства, яким мали вихід всї національні болї тих народів, що у себе дома стогнуть під панованєм своїх сильнїйших сусїдів. *(Так воно й є!)* Він був послїдним щитом тих народів, яким вони заслонювали ся перед затроєними списами, вимiреними в їх

національний орґанізм! І длятого всї обструкції в сїм парляментї мали виключно національний підклад. *(Дуже влучно!)*

Порішіть, мої панове, наперед національну справу в цїлій державі, дайте повну національну автономію всїм народам держави *(Притакуваня.)*, а тоді заострюйте реґулямін сеї палати, як вам лише подобає ся.

Але, коли ви перед розвязанєм національної справи хочете се зробити, тогдї може усунете з парляменту обструкцію представителів народів, тут слабо заступлених, але за те

викличете обструкцію тих мілїонів людий,

яких вони тут заступають. А обструкція тих мілїонів не ограничить ся хиба до свиставок, труб, та предовгих бесїд, але потрафить ужити і таких средств, які може не перепинять ухваленя вами „державних конечностей“ та за те не допустять до переведеня тих конечностей! *(Оплески.)* І вона може не тільки розбити сей парлямент, котрий ви хочете ратувати заостреним реґуляміном, але і розсадити ті „королївства і краї“, яких спільною репрезентацією він має бути. А тої народної обструкції не поборете не тільки жадними реґулямінами, але навіть плеканєм „любови до цїсаря, вірности для австрійської вітчини та австрійської державної думки“ в предложенім вам до ухваленя „Корпусї вояків“. Бо вона потрафить захопити не тільки ті маси народа з голими руками, не тільки тих, яким буде вільно „при корпоративних і репрезентативних виступах“ носити шаблю, але

і тих, яким не вільно на спацер зі шаблею ходити!

І се, мої панове, не є пусті фрази, але конечний висновок з тої простої правди, що кождий живий народ жити хоче і мусить, ба не тілько жити але і розвивати ся. І коли держава хоче, аби народи в ній замешкалі, вже не кажу почували ся до якихось обовязків супроти неї, але хочби хотіли лишити ся в її границях, то обовязком її є не тілько того житя не спинювати і його не нищити, але його розвиткови помагати. А чи австрійська держава сповняє сей обовязок супроти своїх народів?

Не уважаю себе компетентним говорити про иньші народи, але хочу відповісти на се питанє зі становиска Русинів. Від самого початку конституційного житя в Австрії, віддала нас держава на ласку і неласку Поляків а властиво польської шляхти, якій полишено доволї рішати чи і о скілько руський нарід має в Австрії істнувати. І польська шляхта порішила відразу, що нам не вільно жити своїм самостійним народним житєм а тілько що найбільше як етноґрафічному матеріялови для скріпленя шляхотської Польщі. Захопивши при чинній помочи центрального правительства і найвисших державних чинників галицький сойм виключно в свої руки, кує через пів столїтя краєві закони, які мають лише одно на метї: не тілько перепиняти самостійний розвиток руського народа,

але нищити Русинів під зглядом полїтичним, культурним і економічним

Всї тоті закони предкладає австрійське правительство з незвичайним поспіхом до

цісарської санкції! Воно не журить ся тим, що тоті закони є суперечні з основними державними законами, що вони нарушують компетенцію державної ради. Йому вистарчає се, що тоті закони вимірені на знищенє і закріпощенє руського народа!

Ціле народне шкільництво віддаєть ся під необмежену власть польської Ради шкільної. Жадна народна школа не сьміє мати чисто руського характеру, кожда руська дитина обовяза примусово — всупереч основному законови — учити ся в народній школї польського язика.

Ще більше безцеремонно поступає ся на поли середного шкільництва. Жадна руська ґімназія не сьміє бути основана без позволеня галицького сойму, а творенє руських учительських семінарій є краєвим законом згори заборонене. Всї матеріяльні засоби руського народа в видї краєвих податків мають служити виключно до економічного і культурного скріпленя польського елєменту на Руси, до твореня і субвенціонованя чисто польських інституцій, яких найважнїйшою цїлею є польонїзація Русинів. А чого не можна осягнути краєвим законодавством, се мають доповнити мінїстерські і цїсарські розпорядженя, які віддають цїлу краєву адмінїстрацію в польські руки і всім державним урядам а також судам надають чисто польський характер. А тота краєва адмінїстрація, оплачувана руськими податками, служить не тілько на те, аби переводити в житє краєві закони та мінїстерські і цїсарські розпорядженя, вимірені на знищеня руського елєменту, але і на те, аби Русинам також в рамах тих загально-деижавних законів, яких галицький сойм не мав ще можности змінити, не

дати розвивати ся. Вона служить на те, аби нищити і тероризувати всї руські просьвітно-культурні й економічні орґанїзації, аби терором, шахрайством, насильством, а як треба то й мордом фалшувати в користь панованя вибори до всїх автономічних і законодатних тїл. Цїлий тїй купі цїсарських урядників в Галичинї, почавши від цїсарського намісника а скінчивши на послїднім возьнім, — присьвічує в урядничій дїяльности одна провідна думка: показати на кождім кроцї Русинам, що для них нема місця в рамах австрійської держави! А то переслїдованє руського народа в Австрії, тото ограблюванє його зі всїх горожанських прав не тілько не зменшає ся, але в послїдних часах ще й значно скріпило ся.

Пованє польської шляхти в Галичинї

не тільки дало ся в знаки руському народови, але відбивало ся також болючо на шкірі польських демократичних чинників, головно на польскім хлопі. Бо шляхта, скріпляючи шляхотську Польщу, скріпляла також панованє своєї кляси, для якого зріст горожанської сьвідомости і організації людових польських мас був також небезпечним. І длятого шляхта давила рішучо з цїлою силою власти, яку захопила в свої руки, всї демократичні і поступові проблески в польській суспільности. Та сей шляхотський гнет викликав відпір між польским людом і середною польською верствою, якої ідеалом була не шляхотсько-консервативна, але демократично - поступова

Польща. І цілком природно, що польські демократи і людовці в борбі з панованєм шляхти знайшли природних союзників в демократичних Русинах. Тота спільність демократичних засад хоронила часть польської суспільности перед безоглядним шовінізмом супроти Русинів.

Ми переживали шкільні й академічні часи, коли польська молодіж разом з руською одушевляла ся демократичними і поступовими ідеалами та протестувала проти шляхотського панованя над руським народом. Ми читали в польських демократичних органах преси симпатичні нам статї, що признавали нам право на самостійний розвиток і перестерігали польських потентатів перед давленєм Русинів. А також в політицї польська і руська опозиція в галицькім соймі і в сїм парляментї поступала звичайно рука в руку.

Та тоті проблески вирозумілости супроти Русинів в части польської суспільности розвіяли ся безслідно під подувом нової струї, яка прийшла зза кордону і опанувала цїлу польську суспільність.

Отсе прийшли з Росії „апостоли“ нової теорії польської ідеольоґії так званого „народового еґоїзму“, духові батьки наших вшехполяків званих офіціально народовими демократами. Вони пропаґують ідею независимої Польщі в границях давної польської Річи-посполитої.

Сей народовий еґоїзм ідентичний з езуїтською засадою, що цїль осьвячує средства,

не признає жадної етики в національних змаганях. Після їх теорії на землях давної польської Річи-посполитої нема місця для Русинів,

як самостійного народа і длятого представляють нас як етноґрафічний елємент, немаючий за собою жадної національної історії й культури, а тим самим і жадної будучности. Та що більше, після їх науки Русини-Українці, се найпідлійше племя, яке земля видала на сьвіт, се розкладовий елємент в кождім державнім орґанізмі. І длятого треба сей елємент всїма силами, всїма средствами без жадного пардону винищувати. (П о с. д р. В. К о р и т о в с к и й: *Ради Бога, таж про се нїхто не думає!)* Про се пишуть вшехпольські часописї день-у-день, а ми читаємо їх пильно.

Граючи зручно на патріотичних струнах і на шовіністичних інстинктах, захоплюють вшехполяки своєю теорією майже цїлу польську суспільність і защіплюють в неї крайну погорду і ненависть до українського народу. Майже вся польська молодїж, інтелїґентна середна верства, уряднича кляса, значна часть польського міщанства і селянства а навіть польська шляхта, се визнавцї вшехпольської ідеольоґії і поступають з Русинами після вшехпольської теорії. Закинути якомусь Полякови толєранцію супроти Русинів, рівняє ся обжалованю о найбільший національний злочин, о зраду національної справи! Такий Поляк вже за житя погребаний серед своєї суспільности.

А тепер, мої панове, можете представити собі, як жиє ся Русинам під панованєм польської суспільности захопленої вшехпольською дурійкою, як учитель-вшехполяк виховує руську молодїж, як вшехполяк урядник примінює закон до руських сторін, як вшехполяк судия вимірює Русинам справедливість, як рішає процеси між руськими і польськими сторонами.

Вшехпольські насильства проти Русинів розвинули ся і зацвили в цілій своїй пишноті за намістникованя покійного Потоцкого, котрий оставав в цілости під впливом вшехполяків. (Пос. о. Копицїньский: *І ви вірите, що се правда?*) Так, ми то ліпше знаємо, як ви в західній Галичині. Сеж недавні часи і ми будемо ще довго чути їх на своїх плечах. Вигріта і виплекана в Росії, серед російської поліційної провокаторсько - денунціяторської системи вшехпольська політична думка, взорує ся в практичнім приміненю до Русинів в Галичині на тій російській поліційній системі. Денунціює ся Русинів так тайно, як і явно в щоденній пресі, провокує ся руське населенє до проти-жидівських розрухів, алярмує ся власти мнимими хлопськими розрухами. А польський Плєве, намісник Потоцкий, відповідав на ті денунціяції, провокації й алярми висиланєм війська і жандармерії для охорони мнимо загрожених руським „бунтом“ місцевостей а в дійсности для теоризованя і провокації спокійного населеня. Аранжує ся на велику скалю поліційну нагінку на пожарничо-ґімнастичні товариства „Січи“, розвязує ся масово ті товариства а їх членів переслідує ся грошевими карами й арештами за саме ношенє невинних товариських відзнак! Та треба признати, що рівночасно цілком инакше відносили ся вшехполяки на чолї з намісником Потоцким до одного полїтичного напряму в нашій суспільности а іменно до наших русофілів." (Пос. Глїбовицький: *Ага тепер приходить черга на нас.)* Ви такі самі вороги нашого національного розвитку як вшехполяки. Сей

гнилий боляк

на нашім національнім орґанїзмі повстав в шістьдесятих роках минувшого столїтя в наслїдок реакції проти екстермінаційної польської полїтики супроти Русинів. Се був обяв розпуки і резиґнації одної части національно мало сьвідомої нашої інтелїґенції, викликаний австрійсько-польським террором а піддержуваний всеросійською аґітацією із вні. Обяв, який польські полїтики знали все знаменито визискувати, ослаблюючи з одного боку нашу національну відпорність, а з другого боку

денунціюючи цїлий руський нарід за нельояльність перед австрійськими двірськими сферами.

Та сей боляк наслїдком зросту національної сьвідомости в нашім народї почав зчасом засихати і засклеплювати ся в кількох захоплених русофілами інституціях та видавництвах, субвенціонованих Росією. Цїлий русофільський напрям був на вимертю і з кождим днем тратив ґрунт в нашій суспільности. Доперва вшехпольська филя, яка в послїднім десятку лїт залила Галичину, оживила й обновила русофільський рух. Вшехполяки під проводом намісника Потоцкого стали ся природними опікунами і горячими покровителями наших русофілів. Кажу „природними“, бо вшехполяків з галицькими русофілами лучила нетільки спільність полїтичних інтересів, але також ідейне споріднене. Вітчиною обох тих полїтичних напрямів є Росія. Вшехполяки пропаґуючи ідею независимої Польщі, числять ся з реальними обставинами і зреалїзоване сеї ідеї відкладають до далекої, тепер неактуаль-

ної будучности, а на наразї допускають компроміс з Росією. Вони годять ся на невідкличне полишенє Росії українських земель по обох боках Днїпра, аби лише Росія згодила ся на-разї бодай на полїтичну автономію польського королївства. Вшехполяки махнули рукою і на Познанщину, за те

Галичина має бути чисто польською провінцією, на разї під скиптром Росії.

Окупацію Галичини Росією уважають вшехполяки дїлом найблизшої будучности і конечним в їх полїтичнім інтересїє, аби всї землї будучої польської держави були наразї злучені в одних руках. Підпираючи отже галицьких русофілів, помагають вони російській іредентї в Галичиниї, яка лежить в їх полїтичнім інтересї і яку вони, якби не було русофілів, мусїли би самі викликати. А так виручаючи ся русофілами можуть самі грати дальше ролю австрійських патріотів і користати з державних засобів для своїх полїтичних цїлий. Вшехполяки мають надїю, що Росія по окупації Галичини, полишить їм автономію, яку Поляки вже від Австрії собі здобули, як також всї ті культур й економічні інституції які вже перед тим будуть в їх руках. Длятого розширенє автономії Галичини, закладанє як найбільше польських шкіл, виторгованє від Австрії, що лише дасть ся — є тепер найважнїйшим постулятом польської полїтики. Над сим працює горячково не тілько галицький сойм, але і польська делеґація в парляментї. Видвигнене перед двома роками жаданє відданя державних домен і лїсів в Галичинї на річ краю, має на цїли перешкодити забраню тих домен на річ росій-

ського скарбу. Висунене в послїдних часах домаганє законного признаня польського характеру львівському унїверситетови має на цїли забезпеченє перед претенсіями Росії того унїверситету. Вшехполяки надіють ся тим більше задержати прав в Галичинї по окупації її Росією, чим більше Галичина буде мати польський характер, длятого польонїзація Галичини, отже і нищенє руського елєменту іде тепер блискавичним темпом. А в тій роботї є Полякам дуже помічними наші русофіли, котрі так само хотїли би нас змести з лиця землї і котрі пропаґуючи „культурну і національну єдність" з Росією, ослаблюють відпорність нашого національного орґанїзму.

І длятого вшехполяки є природними союзниками і покровителями наших русофілів і длятого небіщик

намісник Потоцкий заключив був з русофілами формальний союз зачіпно-відпорний,

котрого задачею було з одного боку ширити російську пропаґанду і підготовляти ґрунт під російську іреденту*) в Галичинї а з другого боку нищити спільними силами всїх Русинів, які стоять на національнім ґрунтї.

Маючи в Галичинї необмежену власть, зовсїм независиму від центрального правительства, намісник Потоцкий віддав до розпорядимости русофілів в їх борбі з Русинами

---

*) *„Іредента" то партія, котра змагає до получення всїх земель одного народа в одну державу. Російська іредента то москвофільська партія, котра хоче відірвати наш край від Австрії та прилучити до Росії, чому ми противні, бо в Росії українському народови ще тяжше жити, як в Австрії. — Ред. Гр. Гол.*

цїлу урядницьку машину в Галичині. При всяких виборах громадських, повітових, соймових і парляментарних всї цїсарські урядники в Галичині уживали цїлого свого урядового впливу і нечуваного террору*), аби лише переперти русофілських кандидатів. На всї визначнїйші урядничі посади призначені для Русинів форитує ся виключно русофілів. І для того русофілський напрям, який вже був на вимертю, маючи попертє не тілько з Росії, але ще більше з боку австрійського урядництва в Галичині а також з боку цїлої польської суспільности — віджив на ново і зріс до небувалої доси сили.

Коли-б хто необзнакомлений з галицькими відносинами не вірив моїм словам, то може о правдивости сего пересьвідчити ся з бесїди зовсїм в тій справі безсторонного посла барона Морзея, виголошеної в буджетовій комісії з нагоди російської дебати. Барон Морзей черпав свої відомости без сумнїву з жерела, яке мало найавтентичнїйші інформації в сїй справі.

В однім лише так барон Морзей як і тоті круги, котрі його інформували помиляють ся, а іменно, мов би намісника Потоцкого до заключеня пакту з русофілами і до їх попираня спонукала радикальна полїтика Русинів на тлї аґрарно-соціялїстичнім під проводом нашого товариша д-ра Трильовського.

Мої панове! Про якусь специфічну аґрарно-соціялїстичну пропаґанду д-ра Трильовського, яка була би небезпечна для австрійської держави, нїхто не знає. Але за те загально відомо, що д-р Трильовський є ініціятором і орґанїзатором руських, пожарничо-ґімнастичних товариств „Січий“, то-

*) „Террор“ значить: пострах.

вариств неполїтичних, лиш чисто культурних, до котрих наш нарід горнеть ся з незвичайною охотою. Безперечно, що ті товариства дуже скріпляють національну сьвідомість нашого народа, що найліпше засьвідчив провідник русофілів д-р Дудикевич, котрий публично заявив, що

до тих місцевостий, де є „Січи" не має жадного доступу російська пропаґанда.

Се було одинокою причиною, длячого Потоцкий в нечуваний спосіб нищив ті товариства і переслїдував їх членів. Але причина його союза з русофілами лежала в представленій мною цїли його полїтики: приготовити при помочи російської пропаґанди ґрунт на російську іреденту в Галичинї. Січинський усунув зі сьвіта Потоцкого, як одного з найтяжших ворогів руського народа. (Пос. Пастор: Чи знаєте латинську пословицю: de mortuis nihil nisi bene?*) Алеж про полїтиків говорить ся цїлими столїтями. (Пос. Трильовський: А що ви говорите про Бісмарка? Пос. Пастор: *Дайте спокій бідному Потоцкому).* Се належить вже до історії. *(Оклики).*

Ми не дивуємо ся сему, що вшехпольські судиї засудили Січинського за те на смерть, але дивуємо ся, що австрійський цїсар, даруючи житє Січинському, вимірив йому двайцять лїт вязницї!

Двайцять лїт вязницї за убите ворога народу,

се також лише в Австрії можливе і се гідне лише правительства Бінерта, котре дорадило цїсареви вимірити таку кару.

---

*) *Значить: Про померших говоріть лиш добре.*

Та як довго Січинський буде томити ся в вязниці, так довго руський нарід буде бачити в тім живе сьвідоцтво крайно ворожого настрою австрійських правлячих кругів супроти Русинів.

По смерти Потоцкого та з вступленєм на галицько-польський престол намісника Бобжиньского, крайно ворожа політика так центрального, як і краєвого правительства супроти Русинів в нічім не змінила ся. Замість отвертого і неосторожного ворога маґната, дістали ми

хитрого, скритого і вирафінованого професора.

Бобжиньский так само, як і його попередник, стоїть на услугах вшехполяків і русофілів. Лише що він, будучи з переконаня консерватистом, старає ся впливати на оба ті союзні, політичні табори в консервативнім дусї і підпирати більше їх праві крила. Через те зискує він ще й те, що ліві крила невдоволені з того, що ласки з намісниківського престола більше спадають на їх правих товаришів, бунтують ся против него а се викликує на зверх враження, мовби намісник не тілько не стояв в союзї з тими політичними таборами, але ще відносив ся до них ворожо.

Бобжиньский зараз на початку свого пановання, аби задокументувати свою приязнь до русофілів, предкладає цісареви з нагоди ювилею шістьдесятьлїтного його пановання, цілу плєаду русофільских знаменитостий до удекорованя ордерами. Розумієть ся, він як консерватист вибирає з них більше консервативні елєменти з послом д-ром Королем на чо-

лії, чим викликує невдоволенє в лївім крилї Дудикевича. В соймі вихвалюєть ся під небеса полїтику русофіла посла Короля, а рівночасно ганьбить ся полїтику русофіла Дудикевича, хоч посол Король заявляє, що його полїтика нїчим не ріжнить ся від полїтики Дудикевича, а ріжниці між ними є лиш чисто приватної і особистої натури. Та за те русофіли мають вже причину кричати, що їх намісник переслїдує і через те мають претенсії до більших субвенцій з Росії. Як лише в соймі появив ся проєкт утвореня краєвої ради культури, то зараз намісник постарав ся, аби в тім проєктї застережено місце в зарядї ради для репрезентанта російського товариства рільничого, котре ще тодї навіть не істнувало, лиш статути його були предложені намісництву до затвердженя. Не улягає сумнївови, що се товариство дістане на пропозицію намісника субвенцію з державних фондів і пос. Глїбовицький може бути певний, що його бажанє висловлене в сїм напрямі дїжде ся сповненя центрального правительства.

В послїднім роцї наші русофіли дуже посварили ся межи собою а іменно поріжнила ся фракція д-ра Короля і Давидяка з фракцією д-ра Дудикевича іза чисто особистих і приватних справ, як се заявив д-р Король в соймі. В тій російській сварцї намісник Бобжиньский станув по сторонї фракції д-ра Короля.

Поправки до ц. к. запевнювань п. Глїбовицького.

В боротьбі російських фракцій станув нам. Бобжиньский по сторонї о. Давидяка й

Короля. За теж всї члени русофільскої партії та економічні, просьвітні й політичні то вариства остали вірні теперішному провідникови Дудикевичеви. Втаємничені говорять, що ґенеральний штаб пана Дудикевича зумів задержати в своїх руках всї „пособія“ з Росії; з сеї причини, а також наслїдком радикальнїйшого російсько-націоналїстичного напрямку має партія Дудикевича дуже велику популярність. До неї належить все, що є в російській партії живучого та що не залежить від намісника Бобжиньского. Пос. д-р Глїбовицький представив в своїй останнїй промові відносини серед свого політичного табору сьвідомо в зовсїм фалшивім сьвітлї, коли говорив про Дудикевича з сьвідомим цїли легковаженєм, як про „певного пана“, або навіть як про індивідуум, обтяжене злочинами, слабостями й блудами, котре буцїм то не має значнїйшого числа прихильників серед русофільського табору. Говорити щось подібного міг пос. Глїбовицький тільки з огляду на свою особисту ворожнечу до д-ра Дудикевича або може на основі директив галицького намісника. З уваги на се, на основі фактичного стану констатую, що д-р Дудикевич є ще й нинї загально признаним провідником російсько-національної партії в Галичинї.

Я не тратив би і слова на внутрішні боротьби в русофільськім таборі, як би остання промова пос. Глїбовицького не приневолила мене до того, щоби кинути троха сьвітла на промову сего посольського заступника. Оттодї належав о. Давидяк до його найгорячійших приклонників а підчас бережанських виборів аґіту-

вав вже як вибраний посол особисто за д-ром Дудикевичом. (Пос. Давидяк: *Се неправда.)* Чи ви як сьвященик будете се заперечувати? (Пос. Давидяк: *Так.)* Таж се річ загально відома. Ви самі оповідали менї про се, а тепер заперечуєте?! Пос. Давидяк обʼїздив згаданий виборчий округ — чиж се неправда? — а навіть з вікон зелїзничого ваґона розкидав між селян виборчі відозви своєї партії за Дудикевичом *(Пос. Давидяк перебиває.)* Отче Давидяк, отже ви не були його сторонником? Та він був вашим заступником, ну, а на заступника кандидуєть ся прецїнь тілько найблизших партійних приятелів. (Пос. Глїбовицький: *Говоріть лише дальше! Розповідаєте цїкаві річи.)* Ну, розумієть ся! Але помимо працї кількох лав аґітаторів, помимо всеї помочи, котру удїлив наміс. Потоцкий з урядниками свойому союзникови, помимо всїх виборчих фондів російської партії, які пішли на сей вибір — д-р Дудикевич у всїх виборчих округах, делиш кандидував як кандидат на посла, провалив ся; а тілько в однім окрузї вийшов релятивною більшостю голосів як заступник пос. Давидяка. *(Оклики.)*

Кацапська жабо-мишодраківка.

По укінченю виборів приклонники російсько-національної партії мали надію, що о. Давидяк зрече ся свого мандату до державної ради на користь Дудикевича, як провідника партії, щоби Дудикевич, як його заступник, прийшов до парляменту без вибору. Але, на їх жаль, о. Давидяк не мав охоти повинувати ся настроєви своєї партії та затримав мандат. *(Оклики.)* І то є головна при-

чина всїх пізнїйших незгод в тій партії. Щоби його присилувати зречи ся мандату, розпочали приклонники д-ра Дудикевича борбу проти о. Давидяка і його найблизшого полїтичного приятеля д-ра Короля. Нападали на їх полїтичну тактику а на найблизшім партійнім з'їздї напали на обох тих панів особисто і навіть чинно їх зневажили.

Але як довго жив намісник Потоцкий, котрий був в союзї з дїйсним провідником партії Дудикевичом і той союз при останнїх соймових виборах показав ся так знаменитим для російсько-національної партії, панове Давидяк і Король „з достоїнством“ принимали всї упокореня зі сторони сторонників д-ра Дудикевича і не важили ся нарушати поваги того провідника партії. Ба, навіть по смерти Потоцкого вибрано д-ра Дудикевича головою російського соймового клюбу і се зовсїм не перешкаджало д-рови Королеви бути членом того клюбу! Щойно коли новий намісник Бобжиньскі навязав з д-ром Королем близші зносини і вибрав собі його на будучого провідника російської партії, коли він поручив його цїсареви до відзначеня високим ордером, панове Король і Давидяк прийшли до переконаня, що надійшов відповідний час пімстити ся на Дудикевичу за їх упокореня, які їх передтим спіткали і виступили проти „самодержавя“ того могучого провідника партії. Вони збирають дуже пильно всї поголоски про його приватне житє (П о с. Д а в и д я к: *Оборонець Дудикевича в карних справах!)* — я тут не оборонець, а тільки реферую факти... і про його дїяльність в ріжних товариствах та роблять ріжні процеси о обиди чести, щоби в

тих процесах винести на денне сьвітло весь матеріял нагромаджений проти д-ра Дудикевича та прилюдно його здіскредитувати. А коли вони прийшли до переконаня, що вже досить того, засуспендовано його в його правах як члена російського соймового клюбу, але не виключили його з клюбу, як се тут фальшиво представив д-р Глїбовицький.

Суспензія суспензорів.

Д-р Дудикевич виступає тепер з клюбу, та — і тут приходить перше розчарованє д-ра Короля й о. Давидяка — за ним пішли всї три, независимі від намісника, русофільські посли, а при д-рі Королю остають тільки три судові урядники і оден хлоп, котрого сам Король не вважає сьвідомим членом партії. Незабаром по сїм скликано партійний з'їзд, котрий ухвалив Дудикевичови, як провідникови партії, однодушне довірє а також виключив з партії всїх членів парляментарного „російсько-народного клюбу“ і тих соймових послів, що остали вірні д-рови Королеви. Отсе коротка історія межиусобиць в нїдрі російсько-національної партії, котра дійсну свою причину має в чисто особистих та приватних мотивах, як се впрочім шумно зазначив д-р Король в своїй соймовій промові. Отсе є також причина, задля якої д-р Глїбовицький в останнїй промові, хотячи особисто пімстити ся на особі д-ра Дукикевича, наклеймив його як індивідуум, обтяжене злочинами, слабостями й промахами. Та всї злочини, слабости й промахи русофільської партії не інтересують нас зовсїм. Для нас булоб цїкаво знати лише, яка ріжниця заходить

між д-ром Глїбовицьким і цїлим „русско-народним клюбом“ з одного боку а між приклонниками Дудикевича з другого боку, але ходить нам о ріжницю що-до політичного напрямку та що-до політичних засад. Та в сім напрямі пос. Глїбовицький не дав нам поясненя а то з тої простої причини, що такої ріжниції зовсїм нема, як се признав д-р Король в соймі. (Пос. Глїбовицкий *припертий до стїни робить розпучливі Zwischenruf-и (оклики)*.

Всї, вгорі наведені напади на особу Дудикевича зовсїм не захитали його становищем як найбільш популярного провідника русофілів. Навпаки! Ще в останних днях відривають ся сторонники від фракції Короля й Давидяка та приступають до Дудикевича. Навіть в 4-о членнім „русско-народнім клюбі“ суспендував пос. радник Курилович свою членську приналежність, щоби приховзнути ся до табору д-ра Дудикевича.

Фракція дра Короля й о. Давидяка, опинивши ся тепер поза межами власної партійної орґанїзації, не захотїла капітулювати. При помочи намісника Бобжиньского закладає свої нові товариства економічні, як російський Торговий Дом, російський Рольничий Союз і полїтичні як Галицько-російська Рада. Статути тих товариств затверджує Бобжинський з великим поспіхом і на ті товариства мають з його ласки від центрального правительства сплисти всякі субвенції з краєвих і державних фондів. Крім того всякі визначнїйші урядничі посади мають дістати ся неподільно в руки сеї фракції!

Як з окруженя намісника Бобжинського запевняють, старає ся він з фракції Короля

зробити більше консервативну російську партію в тій цїли, аби русофілїзм в Галичинї на довгі літа утримати. Він боїть ся що острійша фракція Дудикевича, опираючи ся виключно на Росію, може при некориснім полїтичній констеляції в тій державі втратити ґрунт під ногами і русофільство в Галичинї моглоби вигинути. Аби сему запобігти, намісник Бобжинський старає ся з'орґанїзувати згадану консервативну російську партію, яка підпирана краєвими і державними австрійськими властями, плекана і годована краєвими державними фондами малаби бути тревалим і невисихаючим жерелом російської пропаґанди й ірéденти в Галичинї. (Пос. Глїбовицький: *Чиж се не оповіданє з тисяч і одної ночи?*). На жаль-нї!

Крім того ходить Бобжинському о поділ працї:

Росія має дбати о партію Дудикевича а Австрія спомагати партію Короля.

В сей спосіб обі тоті російські партії в Галичинї під патронатом цїлої польської суспільности будуть лїпше розвивати ся і їх будучність буде запевнена. Так отже на знищенє руського народа в Австрії мають працювати дві держави: Росія і Австрія а крім того цїла воююча Польща.

Се є полїтична метода намісника Бобжинського, апробована в цїлости правительством барона Бінерта!

Та проти сего пропаґованя й консервованя російщини між нашим народом австрійською державою, проти сего затроюваня російщиною нашого національного орґанїзму найвисшими цїсарськими урядниками і дорад-

никами корони, ми підносимо тут найрішучійший протест, (*Оплески*) не менше рішучий протест, як проти всїх польонїзаторських затїй над нашим народом! (*Притакуваня.*) Ми, будучи рішучими й принціпіяльними противниками всякого політичного гнету, переслїдуваня і гнобленя якої небудь нації, якої небудь полїтичної партії, не стерпимо також, аби в межах сеї австрійської держави роблено на нашім здоровім тїлї російські чи польські вівісекції і то тими державними чинниками, яких оплачуєть ся також нашими податками і при помочи державних фондів, напоєних потом і кровію нашого народа. Длятого кличемо до всїх правлячих австрійських кругів:

Схаменїть ся, поки час,

бо в рішаючій хвили наш нарід мусить задати собі питанє, що для него лїпше: чи дбати дальше про сю державу, яка не тільки видає його на загладу відвічному його домашному завзятому ворогови, але ще до того в своїм заслїпленю робить між ним пропаґанду в користь другої держави, ворожої його розвиткови? Чи топити ся йому тут в тій вшехпольській баюрі, чи може лїпше для него аби поки ще має троха здорових сил, видістати ся як найскорше з того смердячого болота і поплисти самому в російське море на поміч потопаючим в нїм двайцяти пяти міліонам його братів: а чейже спільними силами удасть ся їм виплисти на верх та пробити для себе вікно в великій царській тюрмі народів?

Відповідь на тоті важні питаня дасть собі наш нарід таку, яка на його думку скорше

вратує його. А може рішаючі австрійські круги думають собі: „Не можемо вже змінити свого поступованя супроти руського народа, бо Поляки се найпатріотичнійші австрійські горожани, се найвірнійші підпори трону і цісарського правительства, а крім того мають вже таку силу в державі, що годі нам поступати проти їх волї“. Говорити про льояльність і австрійськїй патріотизм польської шляхти, якій першій видано нас на закріпощенє, а яка з одного боку заявляючи торжественно „Przy tobie stoimy i stać chcemy“, з другого боку денунціювала наш нарід перед правлячими кругами як зрадника — се вже справа не на часї, бо її credit панованє вже кінчить ся. Але чим то тепер пануючий вшехпольський рух засьвідчив так свій австрійський патріотизм? Чи своєю виплеканою в Росії політичною ідеольоґією та своїми політичними змаганями? Чи може своєю симпатією до русофільства і його горячим попиранєм?

А його сили в державі? Якби австрійське правительство мало відвагу хоч раз змірити, або зважити тоту силу, то переконалоби ся зараз, що вона стоїть на глиняних ногах. Цїла сила вшехполяків, се тоті хмари польських урядників в австрійських мундурах преріжних дикастерій в Галичині, які своєю невідвічальною властію тероризують цїле населенє. Але зробіть їх раз відвічальними перед безсторонним намісником і таким самим центральним правительством! Зробіть бодай на один рік намісником Галичини мужа неприналежного до польської нації, независимого від теперішних польських верховодів, мужа якому би справді присьвічувала засада беззглядної справедливости і

безсторонности, котрий би в тім дусї завів порядок між галицькими „жупанами“ і „надҗупанами“ перевів вибори до парляменту, а з надутої сили вшехполяків і слїду не лишить ся! В цїлій руській части Галичини у всїх сїльських виборчих округах вийшлиби послами, як не самі Русини, то певно нї оден вшехполяк, а в містах і місточках як не самі соціял-демократи і Жиди, то певно також нї один вшехполяк! А тодї вартоби почислити членів польського „koł-a“ в парляментї та змірити його сили.

Але чи австрійське правительство зважить ся коли завести справдїшний лад в Галичинї? Коли Австрія вже не має лїпших державних мужів як барон Бінерт і його товариші на мінїстерській лавцї, то на се певно нема надії.

Бо колиб Австрією правили справдї державні мужі, які розуміли би, в чім полягає сила і будучність сеї держави, її безпеченьство і розвиток внутрі і на внї, тодї їх першим і найважнїйшим завданєм булоби розвязати національне питанє в сїй державі в такий спосіб, який би вдоволив всї народи замешкуючі тоту державу. Тодї вони дбали би о те, аби всї сили держави звернути на економічний і і культурний розвиток тих народів, аби з сеї держави зробити австрійську Швайцарію. (*Притакуваня*).

А в першій мірі такі австрійські державні мужі звернули би свою

увагу на галицьких Русинів

не на те, аби не видавати на поробощенє і винищенє історичним ворогам, але як раз противно, аби забезпечити їх полїтичний, культурний і економічний розвиток, аби в сїй

державі зробити пристановище для їх народного істнованя. Бо якби се стало ся, тоді двайцять-пять міліонів наших братів в російській Україні, які стогнуть під російськім кнутом і під царською самоволею і є засуджені на національну смерть, звернули би свої очи на Австрію, як державу будучности цілого українського народа. Тоді всі симпатії нашого народа були би по стороні сеї держави і Австрія не тілько не бояла би ся російської ірeденти в Галичині, не тілько не дрожала би за свої східні границі, але якраз противно російська тюрма народів захитала би ся в своїх основах з причини австрійської ірeденти на добрій половині теперішної европейської Росії. Тоді неодну сотку міліонів державного гроша, який викидає ся на горячкове збросне, на задержанє воєнного стану в часї мира, та на авантурничу балканську політику, заощадилаби Австрія для внутрішного скріпленя і подвигненя економічного добробуту. (П*ритакуваня*).

Але думати о тім теперішним керманичам австрійського державного судна, котрі взагалі мало думають а ще менше роблять, котрих цілою державною мудростію є лише продовжувати своє мізерне істнованє з дня на день — се певно понад їх сили і спромогу думаня. Від них ми не надіємо ся иньшого трактованя нашого народа, як до тепер і длятого будемо голосувати проти сеї ґрупи державного буджету! (Живі оплески).

